RESTAURERING KOMMER INTE ATT RÄDDA NATUREN

Idén om att restaurera naturen är en dröm som vilar på en svag vetenskaplig grund. Problemet finns redan inbyggt i EU:s förordning om restaurering av natur, som bygger på direktiv som ursprungligen utformades för helt andra ändamål och som på vissa punkter är svåra att förena med varandra. Än mer grundläggande är att lagen saknar en sammanhängande förståelse av hur ekosystem faktiskt fungerar. Under arbetet med lagen verkar naturvårdsförespråkarnas synpunkter ha vägt tyngst.

Ett av lagens centrala instrument är att varje medlemsland ska utarbeta en nationell restaureringsplan och därefter genomföra den. Denna process pågår nu i hela EU. I september 2026 publicerade Finland en sammanfattning av sitt utkast till nationell restaureringsplan för offentlig konsultation. Den ger ett belysande exempel på vilka svårigheter denna metod kan skapa**.**

Mycket litet sägs om vad som faktiskt avses, och inte ens detta lilla innehåller något väsentligt nytt. Planen anger inte heller några praktiska åtgärder på ett meningsfullt konkret sätt. Ändå förutsätter den att staten under flera årtionden ska avsätta miljarder euro, utan att veta vad dessa resurser faktiskt kommer att åstadkomma i praktiken.

Jag kan förstå hur politiker kan övertygas om att stödja ett projekt som utlovar nästan alla tänkbara fördelar. Det som förvånar mig är att forskare inte verkar ifrågasätta hur lite substans som ibland ligger bakom dessa löften.

Restaureringsplanerna och deras genomförande skapar också arbetstillfällen, ansvarsområden och inflytande för tjänstemän och miljöaktivister. Detta uppenbara institutionella incitament ägnas liten eller ingen uppmärksamhet i dokumentet.

Naturligtvis kan vissa åtgärder vara värdefulla. Dammar kan avlägsnas från älvar och vattendrag, skog kan återplanteras där den har förstörts, och främmande trädarter kan under vissa omständigheter ersättas med inhemska arter.Det finländska utkastet till plan definierar inte tydligt vad skogens restaurering faktiskt innebär. Trots det föreslås en ökning av arealen gammal skog och mängden död ved, samtidigt som kalavverkning skall upphöra och hyggesfritt skogsbruk byggas ut.

Naturen är oerhört varierad i Europa och kan inte återföras till ett ursprungligt tillstånd

Den som fortfarande tror att samma naturvårdsprinciper och skötselmetoder kan tillämpas i hela Europa har inte förstått den enorma variationen mellan Europas ekosystem. Ta ett enkelt exempel. I Finland kan hyggesbränning av skogsbestånd användas för att skapa livsmiljöer för insekter som är beroende av bränd ved. I södra Europa kan däremot återkommande skogsbränder ödelägga skogar och hota lokalsamhällen. En åtgärd som kangynna den biologiska mångfalden i ett visst ekologiskt och klimatmässigt sammanhang kan alltså få helt andra konsekvenser i ett annat.

Varken de som utarbetade EU:s förordning om restaurering av natur eller de som ansvarar för Finlands utkast till nationell restaureringsplan verkar ha tagit en grundläggande omständighet

på tillräckligt stort allvar: **naturen är ingen maskin som enkelt kan återställas till sina ursprungliga inställningar.**

Ett fåtal standardiserade åtgärder kan inte permanent återföra ett ekosystem till något förmodat ”gott” tillstånd. Men vad är egentligen ett ”gott” tillstånd? Dokumenten definierar det inte tydligt för varje typ av livsmiljö och förklarar inte heller hur ett sådant tillstånd ska uppnås.

Vilka arter, eller grupper av arter, ska utgöra måttstocken? Fåglar har en framträdande plats i planen. Men fåglar är inte ekosystemingenjörer i den bemärkelse som här tycks förutsättas; de utnyttjar livsmiljöer som motsvarar de krav som deras respektive arter ställer. Så vilka arter ska avgöra om ett ekosystem befinner sig i ett ”gott” tillstånd? En sällsynt art? En hotad art?

Problemet är uppenbart. Om man förbättrar förhållandena för en art kan man samtidigt försämra dem för många andra.

Vad händer när vargar äter vildrenar, havsörnar äter ejder, skarvar äter abborre eller rådjur betar på ängsvegetation? Enbuskar kan ge skydd åt ejderbon, men deras utbredning kan också förändra och till slut försämra en öppen ängsmark.

Ett ekosystem är ett komplext nätverk av samspel mellan många arter och deras fysiska miljö. Det kan inte förvaltas genom att man helt enkelt fokuserar på en enda art, eller ens på en handfull så kallade nyckelarter.

Naturen har inget bestämt slutmål

De livsmiljöer som vi nu vill ”restaurera” har inte nödvändigtvis existerat i den form som vi I dag föreställer oss som deras tidigare ”goda” eller ”naturliga” tillstånd. Deras nuvarande tillstånd är resultatet av en utveckling som har pågått i tusentals år. Den utvecklingen kommer att fortsätta enligt naturens egna dynamik, även om vi försöker stoppa den.

De livsmiljöer vi ser i dag är bara olika stadier i denna långvariga process. De formas både av den aktuella artsammansättningen och av miljöfaktorer som topografi, klimat, temperatur, nederbördens mängd och fördelning samt extrema väderhändelser. Artsammansättningen är aldrig statisk. Den förändras ständigt, delvis under påverkan av otaliga slumpmässiga och oförutsägbara faktorer.

Torvlagren under en nutida myr berättar om dess historia.

En myr kan ha börjat som ett näringsrikt, källmatat gungfly. Därefter kan den ha utvecklats till ett grankärr. När torvlagret blev tjockare kan den ha övergått till ett öppen myr som försörjdes av ytvatten från de omgivande sluttningarna. När torven sedan fortsatte att ackumuleras kan området så småningom ha utvecklats till den regnvattenförsörjda högmosse av vitmossa som vi ser i dag.

Och vad kommer den att bli i framtiden? Det kommer bland annat att bero på hur klimatet förändras.

Samma sak gäller sjöar. De samlar på sig sediment, blir grundare, fylls gradvis igen och utvecklas under mycket långa tidsperioder så småningom till kärr, myrar eller skog. Det som fågelskådare beskriver som en våtmark i ett ”försämrat” tillstånd kan därför, ur den naturliga successionens perspektiv, vara en strandäng eller ett kärr som naturligt utvecklas mot en myr eller skog. Det finns inget i sig ”dåligt” med ett sådant tillstånd; det motsvarar bara inte vissa fågelskådares preferenser.

Vassens utbredning längs stränderna orsakas inte heller nödvändigtvis av övergödning. Den är också en del av den normala successionen i strandmiljöer och har ofta påskyndats av att betet längs stränderna har upphört.

Alla förändringar i den biologiska mångfalden är inte ett problem som kan lösas genom habitatförvaltning

Snabba förändringar i arters förekomst och utbredning kopplas ofta till den globala uppvärmningen och till allt mer oberäkneliga väderförhållanden.

Minskningen av vissa fågelpopulationer som är knutna till unga skogar, exempelvis bofink och lövsångare, kan kopplas till kalla förhållanden under häckningsperioden. Försvinnandet av vissa ängsfjärilar som övervintrar nära marken kan gynnas av milda vintrar, när markytan upprepade gånger blir våt och sedan fryser.

Sådana förändringar kan inte nödvändigtvis vändas genom att man manipulerar livsmiljöer på lokal nivå.

Naturen behöver inte ett ideal tillstånd definierad av människan

Själva föreställningen att restaureringsåtgärder kan återföra naturen till ett ”gott” tillstånd är svår att försvara.

Det är lika tveksamt att utgå från att större delen av naturen i dag befinner sig i ett dåligt tillstånd och måste föras tillbaka till ett förmodat ”gott” tillstånd genom åtgärder som riktas mot träd, mark eller hydrologi.

I skyddade områden väcker sådana åtgärder en annan grundläggande fråga: **litar vi tillräckligt mycket på naturen för att låta den utvecklas på egen hand?**

Om varje naturlig förändring måste korrigeras för att överensstämma med ett idealiskt tillstånd som definierats av en liten grupp experter eller aktivister, tillåts naturen inte längre att utvecklas självständigt.

Vem bestämmer vad som är ”gott” för varje livsmiljö? Och på vilken vetenskaplig grund?

Den verkliga utmaningen är klimatförändringen
Det allvarligaste hotet mot ekosystemen i dag är klimatförändringen.

Även om vi lyckades återföra koldioxidhalten i atmosfären till förindustriella nivåer skulle det inte återföra den levande naturen till det tillstånd den befann sig i före industrialiseringen. Det skulle inte heller hindra naturen från att fortsätta förändras.

Naturen är inget statiskt system som kan återställas till en viss tidpunkt i det förflutna.

Om miljarder euro ska satsas på att skydda naturen bör den centrala frågan därför vara vad dessa resurser faktiskt kan åstadkomma. En del av pengarna skulle kunna användas för att hantera klimatförändringen i stället för till åtgärder som syftar till att tvinga ekosystemen in I ett idealiserat tillstånd.

Klimatförändringen kan inte stoppas genom att vi i all oändlighet ingriper i den levande naturen. Det krävs åtgärder mot de bakomliggande drivkrafterna som hänger samman med ekonomisk verksamhet och konsumtionsmönster.

Seppo Vuokko

Biolog och vetenskapsskribent med inriktning på naturfrågor
seppo.vko@gmail.com

24.09.2026